

А.П. Неживенко, канд. екон. наук, доцент
Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ І ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Проблеми щодо формування повної, достовірної і коректної інформації відображення в обліку дебіторської заборгованості з позиції вимог як бухгалтерського, так і податкового законодавства диктують необхідність удосконалення системи її управління.

Дослідження дебіторської заборгованості як складової частини управлінського обліку вимагає посилянь на методологію фінансового обліку, оскільки вони є складниками системи бухгалтерського обліку.

Проблема вдосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості підтверджується збільшенням її частки у складі активів підприємств. Це пояснюється невиконанням фінансових зобов'язань контрагентів, порушенням нормального циклічного процесу, пов'язаного з перетворенням такого активу в грошові кошти і, як наслідок, погіршенням платоспроможності.

Важливою передумовою інтеграції вітчизняних підприємств до світової економічної системи є створення механізму ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії і практики обліку та аналізу дебіторської заборгованості досліджено в працях багатьох економістів. Значний внесок у вирішення цих проблем зробили вітчизняні дослідники: І.О. Бланк, М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, А.Д. Бутко, С.Ф. Голов, Л.В. Городянська, Р.О. Костирко, В.М. Костюченко, Г.О. Кравченко, С.А. Кузнєцова, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Г.В. Митрофанов, Є.В. Мних, Л.В. Нападовська, Ю.І. Осадчий, Г.В. Савицька, В.В. Сопко, А.П. Шаповалова, В.О. Шевчук, О.А. Шевчук та ін. З іноземних учених необхідно відзначити А. Апчерча, Дон Р. Хенсена, Д. Нортон, Р. Каплана, Я.В. Соколова тощо. Незважаючи на надбання науковців з обліку та аналізу дебіторської заборгованості, і досі є невирішеними ряд теоретичних та практичних питань щодо вдосконалення методики обліку дебіторської заборгованості та забезпечення інформаційних потреб внутрішніх користувачів.

Постановка завдання. Розгляд методичних підходів до організації обліку в управлінні дебіторською заборгованістю для потреб різних

користувачів та виокремлення основних напрямків удосконалення обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством в контексті інтеграції фінансового, податкового та управлінського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості як складової частини активів балансу, перш за все, регламентовано Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1]. Цей закон розмежовує облік на фінансовий і внутрішньогосподарський (управлінський) [1, ст.1].

Методологічні засади відображення в обліку інформації про дебіторську заборгованість регламентовано П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», а відображення її у фінансовій звітності – П(С)БО 2 «Баланс» і П(С)БО 4 «Звіт про рух грошових коштів». Визнання дебіторської заборгованості фінансовим активом регулюється П(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

Дебіторська заборгованість відповідно до нормального операційного циклу поділяється її на довгострокову та поточну [2]. Поточна дебіторська заборгованість виникає під час звичайної діяльності підприємства, яка включає в себе процеси постачання, виробництва і реалізації товарів (готової продукції, робіт, послуг).

У плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291 для обліку довгострокової дебіторської заборгованості наведено рахунок 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи». Для обліку поточної дебіторської заборгованості у плані рахунків визначено рахунки третього класу – рахунки 34 «Короткострокові векселі одержані», 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів».

Для відображення в обліку поточної дебіторської заборгованості, яка виникає на стадії реалізації товарів (робіт, послуг) призначено активний рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Синтетичний рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» має субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ».

Наведені субрахунки деталізують відображення інформації в обліку за розрахунками з покупцями і учасниками промислово-фінансових груп. Цей рахунок не містить субрахунків для детального відображення розрахунків із замовниками. Інструкцією про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку розрахунки із замовниками передбачено фіксувати з використанням субрахунків 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»

і 362 «Розрахунки з іноземними покупцями». Така уніфікація застосування субрахунків не дозволяє деталізувати перелік дебіторів, що значно обтяжує відстеження можливості виникнення сумнівної дебіторської заборгованості, а також перетворення її в безнадійну. Пропонуємо доповнити субрахунки рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» субрахунками 364 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» і 365 «Розрахунки з іноземними замовниками» з відповідним корегуванням характеристик субрахунків 361 і 362 Інструкції про застосування плану рахунків.

Запропонована кореспонденція рахунків дозволить розширити можливості адекватного відображення операцій з передачі права власності на реалізовані партії готової продукції вітчизняним замовникам, відокремить їх від реалізації товарів покупцям у сфері торгівлі. Це підвищить аналітичність розрахунків з дебіторами, розподіливши їх як за контрагентами, так і галузями економічної діяльності.

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку не повною мірою дає пояснення щодо застосування регламентованих рахунків. Так, субрахунок 363 має назву «Розрахунки з учасниками ПФГ» і не містить характеристики щодо його застосування. Промислово-фінансові групи (далі ПФГ) створюються відповідно до вимог Закону України «Про промислово-фінансові групи в Україні», уведеного в дію постановою ВР № 438/95–ВР від 25.11.95 р. Термін «промислово-фінансові групи» має таке визначення: «Об'єднання, до якого можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові і проектні установи та організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, і яке створене за рішенням Кабінету Міністрів України на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми, згідно з міждержавними договорами, а також з метою виробництва конкретної продукції». Тобто Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» дозволяє створення ПФГ у всіх видах діяльності, хоча Положення про створення (організацію), реорганізацію та ліквідацію промислово-фінансових груп конкретизує: «Створення ПФГ забороняється у сфері торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення, матеріально-технічного постачання, транспортних послуг». Крім ПФГ, виникли промислові групи, фінансові групи, консорціуми, конгломерати, холдинги, тобто об'єднання юридичних осіб, що функціонують як основне, і дочірні, що повністю чи частково об'єднують свої ресурси на договірних засадах і діють в торгівлі, ресторанному господарстві та інших, заборонених постановою видах діяльності.

Таким чином, субрахунок 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» не можуть застосовувати підприємства зазначених видів діяльності.

Для усунення неузгодженостей в нормативно-правових актах та запобігання перекрученню інформації про дебіторську заборгованість в бухгалтерському обліку пропонуємо змінити назву субрахунку 363 на «Розрахунки з учасниками об'єднань підприємств» та навести в Інструкції про застосування плану рахунків таку коротку характеристику субрахунку 363: «За дебетом субрахунку відображається збільшення, виникнення заборгованості підприємства, яке входить до об'єднання підприємств, а за кредитом – його зменшення в результаті погашення або взаємозаліку». Сальдо за рахунком 363 «Розрахунки з учасниками об'єднань підприємств» рекомендуємо відображати у рядку 200 «Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків» форми №1 «Баланс». У зазначеному рядку відображаються сальдо за рахунками 682 «Внутрішні розрахунки» і 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки». Вказаний факт свідчить про наявність подвійного сальдо як за дебетом, так і за кредитом, оскільки у пасиві форми №1 «Баланс» є рядок 600 «Поточні зобов'язання із внутрішніх розрахунків».

Відповідно до вимог П(С)БО 10, дебіторська заборгованість відображається у разі передачі права власності на товар під час його реалізації на умовах відстрочення оплати [2]. Відвантаження його покупцю відбувається після підписання угоди купівлі-продажу та складання первинних документів, які підтверджують факт передачі товарів іншим власникам, на підставі яких визначають дохід відповідно до вимог П(С)БО 15 «Дохід». Одночасно в бухгалтерському обліку здійснюється запис Дт 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» Кт 70 «Дохід від реалізації», який свідчить про визнання доходу від реалізації товарів (робіт, послуг). Таке бухгалтерське проведення відображається відповідно до вимог принципу нарахування доходів і витрат у момент визнання незалежно від часу надходження грошових коштів.

Якщо принцип нарахування доходів і витрат допускає відображення доходу в обліку і фінансовій звітності незалежно від надходження грошових коштів, то поняття «дохід» пов'язане зі збільшенням економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до збільшення власного капіталу. Відвантаження товарів на умовах дальшої оплати, що формує дебіторську заборгованість і відображення її в обліку, не гарантує отримання економічних вигод у вигляді надходження активів.

Можливість поділу дебіторської заборгованості на призначену і не призначену для продажу, зумовила застосування аутсорсингу [4, с. 217]. До дебіторської заборгованості, призначеної для продажу, найчастіше

застосовують такі фінансові інструменти, як факторинг і цесію. Це зумовлює необхідність детального відображення в обліку аутсорсингу дебіторської заборгованості шляхом застосування фінансових інструментів. Передача дебіторської заборгованості в управління аутсорсеру не передбачає вкладення активів у діяльність інших підприємств для отримання прибутку, а також не виступає еквівалентом грошових коштів, тому застосування рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції» є некоректним для відображення операцій з аутсорсингу в бухгалтерському обліку.

Віднесення продажу дебіторської заборгованості за товари роботи послуги до складу іншої дебіторської заборгованості у разі передачі боргових прав аутсорсеру є логічним і методологічно правильним кроком, але викликає перекручення інформації, що негативно впливає на якість прийняття управлінських рішень.

Для обліку аутсорсингу пропонуємо ввести до Плану рахунків субрахунок 378 «Розрахунки з аутсорсингу» з деталізацією в аналітичному обліку на субрахунки другого порядку (таблиця).

Доповнення до рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»

План рахунків № 291		Субрахунки другого порядку	
Код субрахунку	Назва субрахунку	Код субрахунку	Назва рахунку
378	Розрахунки з аутсорсингу	378.1	Факторинг
		378.2	Форфейтинг
		378.3	Цесія

Відшкодування, що очікується отримати за передачу прав вимоги повернення дебіторської заборгованості іншому контрагенту, відобразатиметься у складі доходів від реалізації інших оборотних активів (субрахунок 712). Застосування запропонованих субрахунків дозволить забезпечити коректність відображення операцій з передачі права власності на керування дебіторською заборгованістю третім особам (аутсорсерам).

В Інструкції про застосування плану рахунків пропонуємо дати таку характеристику субрахунку 378 «Розрахунки з аутсорсингу»: «Субрахунок призначено для обліку операцій з управління дебіторською заборгованістю, право вимоги відшкодування якої може бути передано компанії-аутсорсеру (факторинг, форфейтинг, цесія). Рахунок активний, балансовий. За дебетом відображається збільшення заборгованості аутсорсера за передану дебіторську заборгованість, за кредитом –

зменшення в порядку відшкодування її вартості. Дебетове сальдо за рахунком означає залишок дебіторської заборгованості за розрахунками з аутсорсерами». Залишок за рахунком пропонуємо відображати в окремому вписуваному рядку 215 «Дебіторська заборгованість з аутсорсингу» форми №1 Баланс.

Висновки. Виділення дебіторської заборгованості з аутсорсингу в окремий рядок балансу приведе до розширення методологічних засад формування інформації про досліджуваний об'єкт. Це дозволить запропонувати вдосконалення національним П(С)БО 10 і П(С)БО 13. Поява нового складника поточних активів приведе до виникнення нових об'єктів наукових досліджень. З практичного боку така пропозиція висвітлює складники дебіторської заборгованості, спрощує бачення їх обліку та аналітичні можливості фінансової звітності.

Бібліографічний список: 1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV-ВР [зі змін. і допов.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=327%2F95-%E2%F0>. 2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [зі змінами і допов.] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>. 3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [зі змінами і допов.] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>. 4. Кияшко О.М. Облік аутсорсингу дебіторської заборгованості / О.М. Кияшко // Поступ в науку: зб. наук. пр. Буцацького ін-ту менеджменту і аудиту. – Бучач. – 2010. – № 6. – С. 215–219.

Неживенко А.П. Методика учета дебиторской задолженности и основные направления ее усовершенствования. Исследованы методические положения и разработаны направления усовершенствования учета дебиторской задолженности в системе управления предприятием.

Nezhivenko A. Methodical positions accounting of receivables and the recommendations of its improvement. In the article is dedicated to methodical positions accounting of receivables and developed suggestions of perfection accounting of receivables in enterprise management system.

